

Тони ФИЛИПОВСКИ

ГРАДОТ ЛИХНИД И ПРОВИНЦИЈАТА НОВ ЕПИР

Од богатата историја на градот Лихнид останале многу прашања на кои историографијата сè уште не понудила попрецизни одговори. Едно од нив е и прашањето за односот на овој значаен политички, црковен и културен центар со провинцијата Нов Епир. Поконкретно, како потпрашања се наметнуваат следниве: изворна потврда дека градот воопшто припаѓал кон оваа провинција, во кој временски период и до кога влегувал во нејзиниот состав. Во натамошното изложување ќе се обидеме да одговориме на дел од поставените прашања.

Најраниот изворен податок што потврдува дека, најверојатно, од формирањето на Нов Епир, градот Лихнид со својата поширока околина станал дел од споменатата провинција, го наоѓаме во *Itinerarium Burdigalense*. Споменатиот итнерар датира од 333/34 г. и во него пишува дека границата меѓу Македонија и Епир (*finis Macedonia et Epiri*) се наоѓала околу 13 милји (20 км н.б.) источно од Лихнид кај тврдината/местото Брусида (*mutatio Brucida*).¹ Иако во изворот не е прецизирано, секако дека при споменувањето на Епир, всушност, се мисли на провинцијата Нов Епир.

¹ К. Miller, *Itineraria Romana (Römische Reisewegen der Hand der Tabula Peutingeriana)*, Stuttgart 1916, 70; 520. Ф. Папазоглу, *Македонски градови у римско доба*, Скопје 1957, 195. Ф. Папазоглу („Лихнид во доцноцарскиот период“, *Охрид и Охридско низ историјата*, I, Скопје 1985, 113) смета дека најраното сигурно датирано споменување на провинцијата Нов Епир се наоѓа токму во споменатиот Итнерар.

Но, според списите од големиот црковен собор во Сердика одржан во 343 г., епископскиот центар Лихнид ѝ припаѓал на Македонија.² Ваквиот податок е во директна спротивност со податокот од посочениот Итнерар за провинциската припадност на Лихнид кон Нов Епир, и покрај нивната хронолошка блискост.

Бидејќи веродостојноста на податокот од Итнерарот тешко може да се доведе под сомнеж, во науката постојат мислења дека споменувањето на Македонија во врска со Лихнид претставува анахронизам³ или, пак, дека се однесува за припадноста на Лихнид кон диоцезата Македонија.⁴ Сепак, како најубедливо објаснување се чини она, според кое, во случајов станува збор за привремено територијално несовпаѓање на цивилната и црковната административна мрежа, односно доцнењето во приспособувањето на епархиските граници според веќе утврдените провинциски.⁵ Значи, по сè изгледа останува неспорна провинциската припадност на градот Лихнид кон провинцијата Нов Епир во првата половина на IV век.

Во продолжение се задржуваме на останатите подоцнежни изворни податоци во кои на едно место се споменуваат градот Лихнид и провинцијата Нов Епир, и на тој начин недвосмислено ја потврдуваат провинциската припадност на градот Лихнид.

На едно писмо датирано најрано во 457 г., испратено од епископите на Нов Епир до византискиот цар Лав I (457-474), се потпишал и Антониј, актуелниот епископ на Лихнид, што посредно упатува дека неговото епископско седиште припаѓало во провинцијата Нов Епир. Инаку, лихнидскиот епископ Антониј е познат и

² Во црковните изворни податоци се јавуваат две различни имиња на лихнидскиот епископ-учесник на Соборот, но еднакво е тоа што во двата случаја е нотирана припадноста на Лихнид кон Македонија. Cf.: Hilarius, *Collectanea Antiariana, Parisiana* B II 4 (ed. A. L. Feder), *Corpus scriptorium ecclesiasticorum Latinorum*, 65, Wien 1916, 135, n. 23: Zosimus a Macedonia de Lignido (Поради достапност на изворот цитирано според: Р. Братож, „Ранохристијанската црква во Македонија и нејзиниот однос спрема Рим“ *Избор од емитуваниите содржини на илустрираната програма на Радио Скопје*, бр. 44, Скопје 1990, 44); Le Quien, *Oriens Christianus*, II, Parisii 1740, 285: „Dionysius de Macedonia de Lychnido“ (Поради достапност на изворот цитирано според: Ф. Папазоглу, „Лихнид во доцноцарскиот период“, 114).

³ Р. Братож, „Ранохристијанската црква“, 44, бел. 38.

⁴ В. Битракова-Грозданова, *Сѐарохристијански сѐоменици во Охридско*, Охрид 1975, 16.

⁵ Види поопширно: Ф. Папазоглу, „Лихнид во доцноцарскиот период“, 115.

како еден од учесниците на црковниот собор одржан во 449 г. во Ефес.⁶

Во еден фрагментот на рановизантискиот автор Малх од Филадельфија, каде што опширно се опишуваат случувањата поврзани со остроготското присуство и пустошењата на Балканот во седумдесеттите години на V век, се споменуваат Лихнид и Нов Епир. Имено, меѓу другото, се изнесуваат податоци од кои може да се заклучи дека градот Лихнид влегувал во таканаречениот Нов Епир (ἐπὶ τὴν Νέαν λεγομένην Ἠλείρον).⁷

Следното споменување на Лихнид и Нов Епир на едно место е во врска со лихнидскиот епископ Лаврентиј. Во деведесеттите години на V век е пишувано едно папско (Галезиј или Анастасиј II) писмо адресирано до епископот Лаврентиј од Лихнид во Нов Епир.⁸

Во опширниот попис на доцноримските провинции и градови, кој е познат како Синекдемот на Хиерокле (*Hieroclis Synekdemus*), меѓу другите провинции се споменува и името на провинцијата Нов Епир заедно со градските центри што функционираше во нејзини рамки. Меѓу деветте града во Нов Епир, осми по ред се наведува градот Αὐλινίδος, кој, без сомнение, е идентификуван со Лихнид.⁹ Се смета дека иако Синекдемот датира од VI век, во него, всушност, е содржана административната поставеност на Империјата од претходното столетие.

Познатиот византиски историчар Прокопиј Кесариски, современик на царот Јустинијан (527-565), во својата мошне обемна историографска продукција нашол за потребно само на едно

⁶ Ф. Папазоглу, „Лихнид во доцноцарскиот период“, 115; Р. Братож, „Ранохристијанската црква“, 49.

⁷ *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire (Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus)*, II, (Text, Translation and Historiographical Notes: R.C. Blockley), Liverpool 1983, fr. 20; 440-443. Само на едно место во посочениот фрагмент се споменува Нов Епир, додека за означување на истоимената провинција, авторот неколку пати го користи терминот Епир без додавки. Секако, на тие места каде што се споменува само Епир треба да се подразбере дека тој, всушност, мисли на провинцијата Нов Епир. Именувањето на провинцијата Нов Епир, скратено како Епир, претставува релативно честа појава и во други изворни податоци од тоа време.

⁸ Р. Братож, „Ранохристијанската црква“, 56.

⁹ *Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae Episcopatum, accedunt Nili Doxapatrui Notitia Patriarhatuum et Locorum Nomina Imutata, ex recognitione Gustavi Parthey*, Amsterdam 1967, 15.

единствено место да го спомене Лихнид заедно со нецелосното име на провинцијата на која ѝ припаѓал. Имено, во неговата *Тајна историја* (*Анекдота-Historia Arcana*), пишувајќи за природните непогоди што се случиле во Империјата за време владеењето на Јустинијан, но и на неговиот претходник Јустин (518-527), меѓу градовите што страдале од земјотрес го споменува и градот Лихнид во Епир.¹⁰

* *
*

Како мошне значајно, но во исто време и како деликатно се наметнува прашањето зошто градот Лихнид со својата поширока околина влегол во новоформираната провинција Нов Епир, а не останал во провинцијата Македонија? На тоа прашање се надоврзува едно друго за тоа зошто доминантниот дел од територијата на новата провинција, која во раната антика била населена од Илири, го добила името Нов Епир, а не, на пример, Нов Илирик¹¹, или можеби Нова Илирија? Навистина се чини мошне тешко да се понудат задоволителни одговори на двете прашања.

Во врска со првоставеното прашање можеби треба да се помисли дека етничкиот принцип бил клучен при одредувањето на новите гранични линии меѓу провинциите. Па така, на едно место Ф. Папазоглу смета дека со издвојување на Нов Епир, на Македонија ѝ била вратена старата етничка граница на „исток“,¹² поточно, на запад. Токму во таа насока се изјаснил М. Б. Панов, според кого владетелите од првата половина на IV век го земаат токму етничкиот принцип при дефинирањето на новите административни граници. Во тој контекст, административните промени во провин-

¹⁰ *Prokopije iz Cezareje, Tajna istorija* (prevod: A. Vilhar; predgovor i komentar: Dr. R. Radić), Beograd 2004, 103.

¹¹ F. Papazoglu, "O pojmovima 'Epir' i 'Ipirija' u poznorepublikansko doba", *Godišnjak Akademije Nauka i Umetnosti Bosne i Hercegovine*, Knj. XIII (Centar za Balkanološka ispitivanja, knj. 11), Sarajevo 1976, 198.

¹² Ф. Папазоглу, *Македонски градови*, 90. Се чини дека е напревен ненамерен превид кога се наведува дека: „Издавањем Новог Епира Македонија је враћена њена стара етничка граница на истоку“, а вусшност, се работи за границата кон запад, што недвосмислено произлегува од контекстот на искажувањето.

цијата Македонија се сфаќаат како некаква тенденција за реоформување на етничките граници на Македонија.¹³

Во спротивност со изнесените тврдења оди една постара, но мошне извесна теза на Ф. Папазоглу, според која, при формирањето на провинцијата Тесалија во време на Диоклецијан, освен областите на географска Тесалија од провинцијата Македонија, кон новата провинција биле придодадени и јужните македонски области Елимиотида и Орестида.¹⁴ Со ваквата теза авторката паѓа во контрадикторност кога еднаш смета дека со формирањето на Нов Епир новата западна граница на провинцијата Македонија повторно се совпаднала со нејзината стара етничка граница, а во случајот кога со основањето на провинција Тесалија, наводно, ѝ биле приклучени две јужномакедонски области, тоа треба да се толкува дека новата јужна провинциска граница на Македонија отстапувала од нејзината етничка граница. Се поставува прашањето зошто би се настојувало новата западна граница на провинцијата Македонија да се совпадне со етничката, а кога се работело за јужната нејзина граница, тоа да не било случај?

Доколку навистина етничкиот принцип бил најважен при редефинирањето на административните граници, тогаш зошто од територијата на која во раната антика живееле Илири не била формирана само една провинција и таа не се викала Илирија? Имено, посведочено е дека во IV-V век постоеле повеќе од една т.н. „илирска“ провинција.

Во случај да се прифати етничкиот принцип, тогаш тоа на посреден начин би можело да сугерира дека Дасаретите и нивниот центар Лихнид биле дел од илирскиот животен простор, па затоа заедно со територијата, која во раната антика ја населувале јужноилирските племиња, влегле во доцноантичката провинција Нов Епир.

Токму прашањето за етницитетот на Дасаретите до денес стои сè уште отворено во науката. За оние што ја застапуваат тезата дека Дасаретите биле илирско племе, било сосема логично што

¹³ М. Б. Панов, „Административните реформи на Диоклецијан, Галериј и Константин I и Македонија“, *ГИНИ*, 50/1, Скопје 2006, 117-119; *Idem*, „Македонија меѓу византискиот исток и римскиот запад (IV-V век)“, *ГИНИ*, 49/1-2. Скопје 2005, 91.

¹⁴ Ф. Папазоглу, *Македонски градови*, 87-91.

нивната област во доцната антика влегла во провинцијата Нов Епир заедно со областите на останатите јужноилирски племиња.¹⁵

Но, исто така, постојат други доста убедливи тези, според кои, Дасаретите немале илирско потекло, односно биле горномакедонско, бригиско или епирско племе.¹⁶ Доколку се прифати која било од тезите за нивното неилирско потекло, тогаш е потребно некакво објаснување зошто Лихнид и поранешната област на Дасаретите влегле во рамките на „илирската“ провинција Нов Епир во доцната антика.

Без децидно да се определуваме за ниту една од постојните тези, иако се чини сè поизвесно нивното неилирско потекло, сметаме дека е потребно да се нагласи дека повеќевековниот период на хеленизација и романизација извршил големо влијание врз т.н. „етничка припадност“ или етницитетот на балканското население, до таа мера што во доцната антика етницитетот воопшто не бил клучен во редефинирањето на административните граници. Па така, доколку градот Лихнид и неговата поширока околина во раната антика не биле дел од јужноилирскиот простор, во периодот на доцната антика можеле да бидат вклучени во рамките на новоформираната провинција Нов Епир од военополитички и економски причини. Впрочем, сосема е извесно дека по изминато подолго време под римска власт, балканското население во голема мера се изедначувало во својот развој, притоа, намалувајќи ги меѓусебните социјални, јазични, културни и други разлики.

Нов Епир била нова и релативно мала провинција, со мал број градски центри на својата територија, кои во исто време претставувале и епископски седишта. Лихнид во IV век, без сомнение, важел за развиен градски центар и епископско седиште и можеби

¹⁵ *Ibidem*, 225. Сепак, авторката констатира дека Дасаретите и особено градот Лихнид биле под силно културно влијание на Македонија.

¹⁶ Сп.: Н. Проева, „Прилог кон историјата на античките Македонци“, *Годишен зборник на Филозофски факултет*, 43-44/17-18, Скопје 1990-1991, 17; *Idem*, „Туѓи елементи во културата на Горна Македонија во римско време“, *Цивилизации на почвата на Македонија (Прилози за истражувањето на културата на почвата на Македонија)*, кн. 2, Скопје 1995, 81-88 и особено бел. 27; *Idem*, „Епихорските имиња во Горна Македонија“, *Јазичието на почвата на Македонија (Прилози за истражувањето на културата на почвата на Македонија)*, кн. 3, Скопје 1996, 83-93; *Idem*, *Студии за античкиот Македони*, Скопје 1997, 118-130, 134.

токму од таа причина бил вклучен во новата провинција. Впрочем, од раната антика Лихнид и околината претставувале гранични предели, кои во еден период влегувале во илирската држава, а во друг период во македонската држава. За разлика од Нов Епир, провинцијата Македонија сè уште била доста пространа провинција, на чија територија постоеле помногубројни градски центри.

Но, доколку во раната антика поголемиот дел од територијата на идната провинција Нов Епир ја населувале Илири, зошто провинцијата не го добила името според нив? На тоа прашање единствено се обидела да одговори Ф. Папазоглу, според која, во време на римското продирање на Балканот (II век пр.н.е.) се појавила тенденција на пренесување и проширување на поимот Епир на просторот на јужноилирското крајбрежје, додека, пак, поимот Илирик почнал сè повеќе да се врзува за јадранската приморска област северно од Лисос (Леш). Токму тука лежи причината за подоцнежното наметнување на името Епир како составен дел на името на новата провинција. Постојат две околности што можеле да влијаат врз проширување на поимот Епир во јужноилирските предели. Прво, јужноиталските Грци и Италијанците од одамнешни времиња одржувале прекуморска комуникација со Епир и зборот „επειρος“ за нив имал првобитно и преносно значење на „копно“. Ваквото значење подоцна го презеле и Римјаните. Второ, поморскиот сообраќај меѓу Рим и Грција од почетоците, исто така, се водел доминантно или можеби исклучиво по јужните патишта од брегот на Епир преку Тесалија кон Средна Грција. Овој пат бил користен и подоцна, но напоредно со новиот пат Via Egnatia, кој поминувал низ Илирија. Токму оваа околност можеби влијаела кај Римјаните областа каде што се истоварувале по препловувањето на Јонското Море да ја наречат Епир. Треба да се потенцира дека овој поим за Римјаните имал чисто географска содржина, а никако не етничка или политичка.¹⁷

¹⁷ F. Papazoglu, "O pojmovima 'Epir' i 'Ilirija' ", 197-210.